

Ntucha Usoro Ikpa Akụ Na Ụba n'Isuikwuato, Steet Abia n'Agbata Afọ 1800-1966

¹Onuora N. T., ²Onyekelu A. C., ³Obiakor E. E. & ⁴Ohia, Patience Oledimma

^{1,4}*Alex Ekwueme Federal University, Ndufu-Alike, Steet Ebonyi*

²*Nnamdi Azikiwe University, Awka. Anambra State*

³*Alvan Ikoku Federal University of Education, Owerri. Imo state.*

Ụmị

Nchọcha a lebara anya n'omenala ndị Igbo dị ka o siri metụta usoro ikpa akụ na ụba ha n'agbata afọ 1800-1966, ma ebe nlekwasị anya bukarịchaa n'ebe ọ gbasara mmetụta na nkwalite usoro ikpa akụ na ụba ndị Igbo n'oge ochie/gboo tupu agha Biafra. Mbunuche nchọcha a bụ ichoputa ụzọ dị iche iche ndị Igbo siri kpaa akụ na ụba tupu agha Biafra na ihe ndị ọzọ mere oge ahụ mgbe agha Biafra biri. Nchọcha a kere ụzọ ndị Igbo si akpa akụ na ụba tupu agha Biafra ụzọ isii ndị a: ọrụ ubi, nka na ọrụ aka, ahụike, azụmahia, ichọ mma na ihe mmeputagasi. Nchọcha a gbasoro atụtụ usoro nchụta akụ nke sitere n'aka Karl Marx. Ngwa e ji mee nchọcha a gunyere akwụkwọ ọgụgụ dị iche iche ndị e wetara n'ọba akwụkwọ dị iche iche tinyekwara ndị nke e nwetara na intanaeti, ngwuzobe nnyocha na ajuju ọnụ. Ọ bụ ihe doro ewu na ọkụkọ anyanwa na ndị Igbo bụ ndị na-arụsi ọrụ ike malite na ntọala nke ụwa. Ma etu ndị Igbo dị ugbo a si ahapụzi usoro mkpata akụ na ụba ndị Igbo bụ ihe mgbawa obi nye ndị omenchọcha. Ihe ọghom ndị sitere na mba hapụ ndị Igbo gbahapụrụ ọrụ aka ha. Mgba hapụ a, emenyuola ndị Igbo anyanwa n'ụzọ dị iche iche. Ndị omenchọcha na-akpọ oku ka ndị Igbo laghachi n'ụzọ ochie e jiri mara usoro ikpata akụ na ụba ha n'ihia na ọ bụ otu n'ime ụzọ ndị ha ga-eji chekwaa omenala na ihe nketa nke agburu ha.

1.1 Mkpqlite

Omenala bụ emume na ọdinala nke e jiri mara mba. Ọ na-agụnye omume ndị gboo ya na echiche ọhụrụ ndị a gbakwunyere site na mmekọrịta ma ọ bụ site na mbata nke ndị ọbia. Ihe e ji ama agburu, mba, obodo, onye bụ omenala. Omenala na-egosiputa ka ndị si ebi ndụ ha. Omenala a, ka ndị Igbo ji jikolata ndụ ọnụ ma mee ya ka o nwee usoro, ugwu na nsopuru. Omenala bara ọtutụ uru mana o nwere ọtutụ ihe na-echere ya aka mgba. Ụfodu mmadu ekwenyeghi na o nwere uru omenala bara. Ọ na-akowa na agumagu bụ ngosiputa ọdidi nchuta akụ na ụba nke obodo. Atutụ a na-esi agugo na etu a puru ighota agumagu obodo bụ iji ya tonyere etu ndi obodo ahụ si agbaso nchota akụ na ụba, ya bụ etu onye ọ bula si na-agbali na-azota ihe ọ ga-eri n'ụwa akụ ezu oke.

N'ihia nke a ka o ji di mkpa ka onye ọ bula na-echekwaba omenala ya n'ihia na onye kpoo ọba ya mkpokoro, agbataobi ya ewere ya kpoo ntụ. Igbo na ndi Igbo sokwa na ndi no n'ụwa a. Ha nwekwara ihe di iche iche e jiri mara ha. Ọ bukwara ihe ndi ahụ e jiri mara ha bu ihe ndi na-akowa maka ha. Ọ bukwara ihe ndi ahụ ka a maara di ka omenala ma ọ bụ njirimara ndi Igbo. Ofomata (2018) kowara na omenala ndi Igbo gunyere asusu ha, ekike ha, nri ha, ọrụ aka ha, alumalu ha, usoro otutu emume ha di iche iche. Ndi Igbo nwere omenala ha n'ihia n'obu omenala ndi na-edu ha. Mba n'enweghi omenala anaghi enwe usoro ndu.

Okafo na Ewelukwa (2018) kwuru n' Omenala ndi Igbo ka ha ji were na-ebi ndu n'usoro kwesiri na otu di mma. Ihe o buia ndi Igbo na-eme na otu o buia ndi Igbo si eme omume gbadoro ukwu n'omenala ha.

Ndi niile mere nchocha n'ihe gbasara inweta akụ na ụba ndi Igbo n'uzo di iche iche gbaliri. Esonecoma (2012), Onuzulike (2007), Uchenye (2012), Ogbonna (2012), Ozogbu (2019). Ha jicha nkowa nkiti mee nchocha ha.

N'iga n'ihu, ode choro itule ndi bu ndi Igbo, omenala ndi Igbo, etu ndi Igbo si enweta ego mgbe gboo, etu ha si eleghara uzọ ndi ahụ anya n'ụwa ugbo a, otutu ihe nleghara anya ahụ butegoro ndi Igbo.

Otutu ndi Igbo enweghizi ihe ha ji omenala Igbo kpoo tumadi omenala ndi ahụ gbadoro ukwu n'oru aka ndi Igbo jiri kpata ego n'oge gboo ma gboo mkpa diri ha na ezinaulo ha. Nke a bu nnukwu nsogbu nyere onodu akunauba ndi Igbo na ndi obodo ndi ozo gbara ha gburugburu n'ihu na otutu ihe ndi gaara abara ndi Igbo nnukwu uru ma meekwa ka mmekorita ha na ndi agbataobi ha kwuru chim na-alazi ka naii. O bu ihe ndi a na-adoghachi aka elekere azu mere/kpatara ndi omenchocha ji bagide n'ihe nchocha a jiri choputa osisa nye nsogbu ndi a: Oru aka ndi Igbo tupu agha Biafra, ihe mere oru aka ndi a mgbe agha Biafra biri, ihe oghom ndi sitere na mba hapu ndi Igbo gbahapuru oru aka ha, etu a ga-esi weta ogbugbo nye ihe oghom ndi ahụ

1.3 Mbunuche Nchocha

Mbunuche nchocha a bu:

Ichoputa oru aka di iche iche ndi Igbo nara aru na mgbe gboo

Ichoputa etu ndi Igbo si were oru aka ndi ahụ taa

Ichoputa etu oru aka ndi ahụ si emetuta onodu akunauba ndi Igbo

Ichoputa mmetuta usoro ikpa akunauba ohuru n'ebe oru aka ndi Igbo no

Ichoputa etu anyi ga-esi puta na mmetuta usoro ohuru a.

1.4 Ajuju Nchocha

Site na mbunuche nchocha, ajuju nchocha a gunyere:

Gini bu oru aka ndi Igbo n'oge gboo?

Kedu ka ndi Igbo sizi were oru aka ha ndi a?

Kedu ka oru aka ndi Igbo si emetuta onodu oru aka na akunauba ha?

Kedu ka usoro ikpa akunauba ndi Igbo si emetuta oru aka ha?

Olee ka ndi Igbo ga-esi gbanahu mmetuta usoro ikpa akunauba ohuru a n'ebe oru aka ha di?

1.5 Okere Nchọcha

Nchọcha a bụ nchọcha dabere na ntụle omenala dika o si metuta mba. Omenala nke mweta akụ na ụba dika o si gbasaa ndi Igbo n'ozuzu. Ma n'ihie oge na ezi nchikọta, nchọcha a ga-ejedebe kpomkwem n'Isuikwuato LGA nke di n'Abia Steeti Naijiria. O bu eziokwu na ndi Isuikwuato bi n'obodo di iche iche mana nchọcha a lebara anya na naani ndi Isuikwuato bi n'ala Isuikwuato kpomkwem nke gunyere ndi bi n'imenyi, Isuamawu, Oguduasaa na Uturu.

Ntuleghari Agumagu

E kewara mpaghara a uzo anọ ndi a: ntuleghari atutu n'isiokwu, atutu nchọcha, atutu nkowa, nyochaghari nchọcha e meelara na nchikọta ntuleghari.

2.1 Atutu Nkowa

2.1.1 Ndi Igbo

Mkpuruokwu a bu Igbo nwere mputara ato. Mputara nke mbu bu mba, ya bu obodo. Mba ndi mejuputara ala Igbo gunyere: N'odida anyanwu Aboh, Asaba na Agbor ndi sitere na steeti Delta na ufodu obodo di na steeti Edo. Na mpaghara owuwa anyanwu, e nwere steeti Abia, Ebonyi, Anambra, Enugu na Imo. E newekwara ndi Igbo na mpaghara Ogoja nke di na steeti Cross River, Benue nakwa mpaghara Ahoada na Obigbo ndi di na steeti Rivers. Ndi agbataobi ndi Igbo bu ndi Igala, Tiv, Anag/Ibibio, Ijaw, Ogoni, Benin na Isoko.

Afigbo (2000) na ndi ozo gbakoro aka kewaputa mmalite ndi Igbo n'ukpuru ato ndi a:

Ukpuru nke Nsiripu

Ukpuru nke Epumokpu

Ukpuru nke Njeghari

Ukpuru nke Mfunala

N' Ukpuru a, ndi Igbo si n'ebe ha no ka ha si. Ha siru na o nweghi ebe obula ha siri puta. Ukpuru Mfunala a ka puta ihe n'ebe ndi bu Obi Igbo ma o bu isi Igbo. Ndi a gunyere: Awka, Okigwe, Orlu, Nsukka na Afikpo. O bu akuko NRI bu nke kacha agbaputa ihe n' ukpuru Mfunala.

Ukpuru nke Epumokpu

Ukpuru nke a na-akowa na ndi Igbo bu agburu nke Israel furu efu. Otutu ndi nchọcha tuputara ma kwado ukpuru a gunyere James Africanus Hottenton, G.T. Basden, P.A. Talbolt, Olauda Equiano, M.B.W Jeffray. Equiano kwenyere na ndi Igbo bu agburu Israel furu efu site na myiri di n'akparamagwa ndi Igbo na nke ndi Juu (Jew). Akparamagwa ndi a gunyere: Ibi ugwu, ino n'omugwo nke nwaanyi muru nwa ohuru, igu nwa ohuru aha d.g.z. Ihe ndi a niile gbanyere mgboro gwu n'etu ndi Ju (Israel) si eme.

Ukpuru Nke Njeghari

O bu ndi biketere mmiri ma o bu ndi bi n'oke ka ukpuru a dabaara. Ndi a gunyere: Onitsha, Ndoki na Aro. Ha na-akowa na ndi Igbo sitere n'ime obodoukwu ndi noketere ha puta. Ndi Onitsha sina ha si Edo bia, Ndi Aro esi Ibibio na Akpan putad.g.z.

2.1.3 Asusu

Asusu malitere tupa e kee uwa. O bu okwuonu nke bu asusu ka Chineke jiri kee uwa. Na Jenesis isi nke mbu, n'amaokwu nke ato, (Gen. 1:3) Chineke kwuru si "ka ihe di". Jenesis na-egosikwa na asusu di tupa e kee mmadu (Jenesis 3:9-11). O bu asusu ka e ji ahafe omenala na odibendi site n'ogbo rue n'ogbo. Umeodinka *et al.*, (2019) kwuru na Agburu obula na-asu asusu ha nkeoma

na-esite na ya na-eme ka ụmụ ha mara ihe niile banyere omenala ha. Nke a mere na ọ na-esiri agbụrụ ọ bụla ejighi asụsụ ha kpọrọ ihe ike idekwaba nakwa ime ka omenala na ọdibendi ha na-aga n'ihu. Asụsụ bụ ọtụ n'ime omenala agbụrụ di iche iche nwere. Ihe nke a pụtara bụ na ọ nweghi ka a ga-esi chekwaba omenala ma e wezuga asụsụ. Isụ asụsụ bụ ọtụ ụzọ doro anya e si echekwaba omenala. Ọ bụ nke a mere ụfọdụ ndi okammuta ji eti mkpu na-arịọ ka agbụrụ di iche iche na-asụ asụsụ ha tumadi ndi Igbo (ọtụ sụwakwa Igbo). Ihe mere ha ji eti mkpu di etu a bụ n'ihu na a chọputara na mgbe ọbụla mmadụ hapurū asụsụ ya sụba asụsụ ọzọ, ọ na-eme ka onye di etu a chefu omenala ya ma mewezie omenala ndi nwe asụsụ ọ na-asụ.

2.1.4 Agha Biafra

Biafra di ka ala di na mba Afrika nwere ihe ruu nde mmadụ iri isii na ise ndi bi n'akukū ebe ndida ọwụwa anyanwū Naijiria taa. Agha a bụ nke a luru n'etiti ndi Naijiria na ndi ogbo ha bụ ndi Biafra.

Agha Biafra malitere na abali isii na onwa asaa n'afọ 1967 ruo n'abali iri na ise nke onwa mbu n'afọ 1970 (6th July, 1967 ruo na 15th January, 1970). (Achebe, 2012) mere ka anyi mata na mmadụ ndi nwuru n'agha Biafra ruu nde abuo ebe otutu n'ime ha bụ ụmuntakiri na ụmụ na-etolite etolite ndi ihe napuru ha ndu n'ike bụ agu na oke unwu.

Obodo ndi agha Biafra metutara gunyere: Abia, Imo, Ebonyi, Enugu, Anambra, Bayelsa, Cross river, Rivers, Akwa Ibom, Delta Steeti d.g.z. Ndi agha Biafra metutara karisi a bụ ndi Igbo.

Forsyth (1969) kwuru na, onyeisi nke Eastern Region bụ Lieutenant Colonel nke mechara buru General Odumegwu Ojukwu site n'ike nke nzuko a kporo consultative Assembly (Lower House) mere ka ọ puta ihe na Biafra aburula obodo nwere onwe ya ma norokwa nke ya/kwurukwa n'ukwu ya na May 30th n'afọ 1967.

General Yakubu Gowon bụ onyeisi na onye ndu nke ala Naijiria jurara isi na nke ahụ enweghi ike ime. Nke a, mere ka agha Biafra malite n'etiti ndi Naijiria na ndi Biafra.

2.2 Ntuleghari Nchocha E Merela Banyere Isi Okwu A

Linton (1945) kwuru na omenala bụ ezumezu nke agwa a muramụ nke eke gasiri n'etiti ndi bi n'out obodo site n'otu ogbo ruo na ogbo ọzọ.

Tyler (1870) si na omenala gunyere otutu ihe nke bụ amamihe, nkwenye, agwa, iwu na ihe ndi ọzọ ma ọ bụ akparamagwa nke mmadụ nwetara di ka onye otu obodo.

Schwartz (1992) kwuru n'omenala bụ ihe e nwetara site n'ihe mere eme nke a haziri, a muramụ ma ọ bụ nke mmadụ keputara nke gunyere ihe enyi nyo na mputara ya nke a na-ezisa site n'otu ogbo ruo na ogbo ọzọ.

Hofstede (1994) kwuru na omenala bụ nkwenye, akparamagwa na omume nke otu na-ekwekorita nke a na-ezisa site n'otu ogbo ruo n'ogbo ọzọ.

Avruch (1998) kwuru na Omenala bụ nhazi nke otu ndi haziri ako na uche ha nke na-eme ka otu puto ihe n'out ọzọ.

Ogbalu (1981) kwuru na omenala bu ihe a na-eme n'ala. N'ezie, na o bu ihe anyi na-eme, otu anyi si adi ndu, ihe anyi na-eri na ihe anyi na-eyi n'ahu na out anyi si ejiejiji, ihe e jiri mara anyi di ka mba, abu anyi na-abu, egwu anyi na-ete, omume na agwa anyi na-akpa.

Armstrong (1980) kwuru na omenala bu nzulite na ntolite mmadu, ihe du mmetutara ndu ya di ka mmuta, ihe nkwenye, omume, iwu na akparamagwa ndi mmadu. O kwuru na omenala bu ihe ndi mmadu ji buru ndi ha bu. O kwukwara na omenala bu out otutu ihe siri kwuru di ka ihe a na-ahu anya na nke a na-emetu aka.

Spencer Oatey (2008) kowara na; omenala bu ihe toro ato n'etiti mmadu nke ha na-eme gbasara nchoputa onodu ndu ndi mmadu, nkwenye, omume, amamihe, usoro na akparamagwa, ogbako otu nke otutu ndi mmadu na-enwe n'obodo ma kpebie nke oma na ndu ha na-ebi.

Guy Godin (1996) kwuru na omenala bu ihe nwoke meputara o ji biri n'uwa, ma o bu ihe mmuo na mmadu kpebiri ma kwekorita na ha ga-eme nwere ike imita mkpuru nke sitere n'aka ndi nna nna anyi ha kpomkwem. Ogara n'ihu kwuo na omenala bu "odi be ndi", ma o bu ihe e jiri mara ndi.

Ukejena Okolie (1963) kwuru na omenala bu umi echiche, nkwenye, nka, ngwa oru, udi echiche, etu esi eri nri na ekwu okwu, ya na ewumewu na otu nke amunyere onye otu obodo.

2.2.1 Oru Aka

Oru aka bu oru e ji emeputa ihe nka di iche iche. Ihe a na-akpo ndi na-arụ ya bu ndi oru aka. Ndi oru aka bu ndi gara ozuzu were turu ugo na nka di iche iche. Ha jiri anya nka na nkuzi ha natara na-aruputa ihe ndi gunyere oche, akwa ndi na, tebulu na kabinet, akwa a na-eyi ahụ, ikpa isi, iru akpukpo ukwu, idози ugbo ala, ikpa akwa, ikpu uzu d.g.. O bu ndi gboo weputara ilu a. Ihe ilu okwu a na-egos ibu na ndi Igbo ekwenyeghi n'ume ngwu, ha ekwenyeghi n'inọ nkiti, ha kwenyesiri ike na mmadu ga-agba mbọ nke oma tupu o kpata ihe o ga-eri. Na onye noro nkiti agbu egbuo ya. O bu nkwenye di otu a kpata ndi Igbo ji wee buru ndi na-arusi oru ike ma buru kwa ndi e ji igba mbọ n'uzo puru iche wee mara.

Ojomata (2018:383) kwuru tupu ugbua, ndi Igbo nwere oru aka di iche iche. Oru aka ndi ahụ bukwaga oru aka e ji wee mara ha. O bukwaga oru aka ndi ahụ ka ha ji bie ndu ha ma kwadoo maka echi ha.

2.2.2 Akụ na Ụba

Okafọ na Ewelukwa (2018) kwuru na Akụ na ụba bu ihe akụ akụ, ihe enwe enwe nke ndi Igbo. N'oge gboo, akụ na ụba ndi Igbo gbadoro ukwu n'ala na ihe ufodu na-esi n'ala aputa.

Ojomata (2018) kowara na akụ na ụba bu mmeputa ihe eji ebi ndu n'udi ihe akụ akụ na ihe enwe enwe. O bu ihe na-eme ka ndu zuo oke nke oma ma di kwa mma obibi. Akụ na ụba na-emekwa ka ndu na-eto eto ma na-enwekwa onu. Akụ na ụba bukwaga ihe chukwu weputara iji were mee ka uwa na-agba mbọ ma na-arusi oru ike iji tozuo nke oma n'ogo onye chorọ na kwa n'udiri ogo ndi obodo ya na-atu anya n'aka ya. N'ala Igbo, o bu onye nwere akụ na ụba nnukwu ka a ma di ka ogaranya. Ogaranya bu onye ihe akụ akụ na ihe enwe enwe di na be ya. N'oge gboo, mgbe elu bu ala osa, mgbe ezi di n'ukwu ukwa, ihe e ji amata onye nwere akụ na ụba nukwu ma buru ogara nya bu onye nwere eri m ala n'uzo di ukwu ma nwekwaa anu elulu nnukwu ma buru onye oba ji ya na-ebuisi ma a bata na ya.

Ndimele na Ogbonnaya (2024) kwenyere na ndi Igbo abughị ndi ume ngwu. Ha di ike oru. Onye Igbo ma o bu ezinaulo o bula na-agba mbọ ikpata akụ na ụba nke ha. Onye Igbo a naghị adabere n'akụ na ụba onye ozo.

2.3 Njimarụ

Atutụ a gbasoro n'oru a bu atutụ usoro nchuta akụ. Atutụ a sitere n'atutụ Karl Marx. O na-akowa na agumagu bu ngosiputa odidi nchuta akụ na ụba nke obodo. Atutụ a na-esi agugo na etu a puru ighota agumagu obodo bu iji ya tunyere etu ndi obodo ahụ si agbaso nchota akụ na ụba, ya bu, etu onye o bula si na-agbali na-azota ihe o ga-eri n'ụwa akụ ezuoke. George Lukacs na Walter Benjamin bu ndi bu atutụ a n'isi.

2.4 Nchikota Ntuleghari Agumagu

N'inyonye anya n'isi nchocha ndi yitere isiokwu ndi omenchocha ji n'aka, o gbara mbọ kpatugasia aka n'otutụ akwukwo ma hazikwa ha n'usoro. N'atutụ nkowa, ndi omenchocha tuleghariri ufodu akwukwo kowara okpurukpu okwu. Na ntule nchocha ka ndi omenchocha lebara anya n'ihe ndi di ka: omenala, oru aka, na akụ na ụba. N'akukụ nke atutụ mmughari, ndi omenchocha tuleghariri atutụ dabara n'ihe omume o ji n'aka, ya bu atutụ usoro nchuta akụ nke sitere n'aka Karl Max. Atutụ na-ekwu maka ngosiputa odidi nchuta akụ na ụba nke obodo. E gosiputa kwara mmetuta ya, na ka o si baa uru n'ihe omumu e ji n'aka.

3.1 Nka Nchocha

Nchocha e ji n'aka enweghi mgbakọ na nwepu, dika Eze (2022) si wee gosiputa. Nke a mere ka nchocha e ji n'aka dabaa n'udi nchocha arọ na akuko. N'ime puta udi nchocha arọ na akuko a, o bughị udi nchocha na-ewekota ngwa ya wee gawa na laboretiri ma o bu nchocha ndi ozo yitere ya, kama, udi nhazi nke nchocha a ka dabaa bu nchocha nkowa n'ihia na ihe omumu a na-eleba anya na nnyocha usoro ikpa akụ na ụba ndi Igbo n'oge ugbo a: Mmetuta na nkwalite uzo ochie.

Ebe a noro mee nchocha a bu Okpuru Ochichi Isuikwuato di na Steeti Abia, Naijiria. Ihe e ji were Isuikwuato bu na ndi Isuikwuato so na ndi Igbo ndi nwere otutu uzo ochie ha si akpata akụ na ụba nke ha tupu agha Biafranke ha ji nwayo na-ahapu wee na-achusozi uzo ndi ozo di ichie ichie.

Ndi e jiri mee nchocha a bu ndi Isuikwuato, ndi nne na nna di site na afo iri ano gbagowe bu ndi ka na-agbasi mbọ ike ikwalite otutu uzo ochie ndi Igbo si akpata ego/akụ na ụba tupu agha Biafra. Nchocha a lebakwara anya n'ebe ndi ntorobia ndi di site n'afo iri na isi iruo n'afo iri ato ndi hapugoro usoro mkpata akụ na ụba gboo ndi Igbo ma churuzie nke ndi mba ozo tinyeisi.

Ndi e jiri mee nchocha bu umu afo Isuikwuato. Isuikwuato bu ochichi ime obodo nke di n'okpuru Abia Steeti nke Naijiria. Obodo ndi mebere Isuikwuato gunyere Imenyi, Isuamawu, Oguduasaa na Uturu. A hoputara mmadu iri n'ime onumara ano ndi a mejuputara okpuru ochichi Isuikwuato na nchikota, ndi a ga-ahoro ga-adị iri ano.

Ihe e ji kowaputa nchocha a bu eziokwu/ezi amamihe a huru anya nke sitere n'akwukwo "Mbido Mmụta Igbo I na II". Osis ajuju onu a gbara ndi mmadu na-akowakwa otutu ihe gbasara etu ndi Igbo si akpata akụ na ụba n'oge gboo.

4.1 Oṛụ Aka Ndi Igbo N'agbata 1800-1966

4.1.1 Oṛụ Ubi

E kereṛụ ubi ụzọdịotutun'ihenchocha a dika: oṛụ ugbo, ikpaelulu, ikwazụ, igbanta, gbuakwụ, iswakwụ/nkwụ, ite mmanya.

Oṛụ Ugbo

E ji oṛụugbo mara ndi Isukwuato. A na-arukari oṛụ ugbo n'ime obodo ebe e nwere obosara ala. Nwoke, nwaanyi, okorobia na agboghobia na-arụ oṛụ ugbo. A bia n'ala Isukwuato, a ga-asị na obodo niile na-arụ oṛụ ugbo. Ihe akukụ ubi ndi Igbo na-akoputa bu ndi a: ji, ede, akpụ, ụna, oka, odudu, akidi, egusi, akwukwọ nri, unere, ukam, ube, oroma, udara, osikapa, ukwa, ugbaa, ahuekere, oji, ogbono, aki bekee, adu, d.g..

Ikpa Elulu

Ndi Isukwuato na-akpa anụ ụlọ nke oma dika ihe nweta akụ na uba. Anụ ụlọ ndi a ha na-akpa gunyere: ewu, aturu, okuko, nkita, nwamba, obogwu, ehi Igbo, ezi, oke bekee d.g..

Ikụ Azụ

Ikụ azụ ma o bu igbu azụ bukwu ngalaba oṛụ ubi n'ala Igbo. E ji ikụ azụ mara ndi Olu, Ogwuta na ndi ozo. A bia n'Isukwuato ndi Umwakwu, ndi Ovimdicha n'Imenyi na-akụ azụ. Ikụ azụ bukwu oṛụ aka ndi Igbo nke ha ji egbu azụ na mmiri maka oriri nakwa iweta ego maka na onye Igbo gbuo azụ, o buru na o rigbi ya eri, o reeya ere were nweta ego.

Igba Nta

Igba nta sokwa n'orụ ubi. O bu otu n'ime ụzọ ndi Igbo si enweta akụ na uba n'oge gboo. Ichu/igba nta bu igbu anụ di n'ohia maka nri nakwa maka ikpata ego. Usoro e ji egbu anụ ohia ndi aka a na-akpo ichu nta. Onye Igbo na-achụ nta nke oma ka a maara dika Di nta. Ufodu anụ ohia ndi a ka ndi Di nta na-egbuta: ele, mgbada, enwe, ozodimba, nchi, ewi d.g.. Ndi Isukwuato tupu agha Biafra na-aga oku abali (Igba nta abali) nke oma.

Igbu Akwụ

Isi n'elu osisi nkwi were gbutu oisi akwụ n'ala adighi mfe chaa chaa. O nwere ndi Igbo o bu oṛụ ha. Ndi Igbo ndi ahụ ji igbutu akwụ were mere aka oṛụ na-ejiete were na-arielu osisi akwụ/nkwụ. Osis nkwi bu nke na-eto ogologo nke ukwu. N'ihia ya, o bughị ihe onye amaghị maka ya ga-emenwu. O bu oṛụ diiri ndi o doro anya nakwa ndi ji ya mere oṛụ aka. Ndi oṛụ aka ha bu igbutu akwụ na-anata ego tupu ha ariwa elu igbutu akwụ ma o bu ha anata ego ha mgbe ha gbutuchara onye ha ruoro oṛụ akwụ.

Isu Akwụ/Nkwụ

Isu akwụ bu oṛụ aka ozo na-enweta akụ na uba e ji wee mara ndi Igbo. Ndi omenchocha tinyere isu akwụ n'okpuru oṛụ ubi n'ihia na, o bu osisi nkwi na-eweputa mkpuru nkwi a na-asu. O bukwu site na mkpuru nkwi ka e si enweta mmanu nri. O bukwu site n'isu akwụ ka e si apiputa mmanu nkwi anyi ji esi nri. N'ihia nke a, otutu ndi Igbo bu isu akwụ ka ha ji were na-egbo mkpa ha na ezinaulo ha. Mmanu nri ndi Igbo si n'osisi akwụ aputa. Mmanu nri niile ndi Igbo na-enweta bukwu ihe ha ji eri nri, ha na-ere ya n'ahia were na-erete ego ma burukwa nke ha na-ebu n'obodo ndi ozo dika n'ugwu Awusa nakwa obodo Yoruba.

Ite Mmanya

E nwere mmanya e ji were mara ndi Igbo. Mmanya ahụ bu nke a maara dika mmanya ocha. Ya bu mmanya dikwa n'udi di iche iche. N'ime ya ka e nwere mmanya nkwu na mmanya ngwo. O bu iweputa mmanya ahụ ka a nwo ka a ma dika ite mmanya. Onye ote nkwu bu onye na-ete mmanya n'ala Igbo. E sikwa n'ite mmanya akpata ego. Ndi umwakwu (Amiyi-obinohia) Ogudu asa Isuikwuato bu ndi a maara nke oma maka ite mmanya.

4.1.2 Nka na Oru Aka

Usoro akụ na ụba ndi anyi ga-eleba anya n'okpuru nka na oru aka gunyere: ikpu uzu, ikwe akwa, ikpa abo, ikpa ekete/nkata, itu ihe itutu/osisi, idu akanya, ikpa ute.

Ikpu Uzu

Ikpu uzu bukwu oru aka kajara akaja e jiri mara ndi Igbo tumadi ndi Isuikwuato Ikpu uzu bu iji igwe aru oru ma o bu nweta ihe ndi ga-enye aka n'oru. E ji ikpu uzu mara ndi Oka (Awka), ndi Ugwu ogu di n'Uturu, ndi Amuzu di n'Amiyi-Obinohia Isuikwuato nke Steeti Abia. Onye na-akpu uzu ka a maara di ka Okpu uzu. Ihe ndi okpu uzu na-aruputa gunyere: ogu, mma, ngwu/mbazu, nkoro, nko, nkwu, mkpa, aguba/aguwa, omere igwe, ngha, ekwu igwe, otiti igwe, igbogiri, onya igwe, ogele, aru, anyuikwe d.g.

N'Ikpu uzu ka a na-akpu Ite. E ji ikpu Ite mara ndi Afikpo na Ishiagudi na Steeti Ebonyi. A bia n'Uturu Isuikwuato, ndi Mvurunvu na-agbalikwa n'ikpupute. Ha na-emeputa/akpuputa ite, Udu, oku na ihe ndi ozo.

Ikwe Akwa

Ikwe akwa sokwa na nka na aka oru ndi Igbo. Ndi Ndoki bu ndi a ma ama n'ikwe akwa. Na mgbe ochie, a na-akpo ya Akuru akụ Ndoki ma ugbo a aha eji mara ya bu Akwaete (Akwete). Akụ na ụba ha na enweta n'ikwe akwa na-abukwa aturu tawa.

Ikpa Abo

Ikpa Abo bu nnukwu oru aka na-enye nnukwu akụ na ụba n'ala Igbo. Akuru ngwa ufodu e ji akpa abo na-esite na nkwu. E ji abo eme ihe otutu mgbe a na-eke ihe n'ihia na o nwere otutu di iche iche. Na mgbe mbu, o bu abo ka umunwaanyi na-ebu aga oru ubi, were ya bulata ihe niile ha choro ibulata site n'ubi lota n'ulo ma o bukwu site n'ulo buru ihe gawa n'ubi. Ndi na-akpa abo nke oma bu ndi Mgbelu Umunne kwudi n'Ogudu asaa Isuikwuato. Ndi na-akpa abo tupu agha Biafra nwere nnukwu ego.

Ikpa Nkata/Ekete

Nkata nwere udi di iche iche na otutu di iche iche maka ihe di iche iche e ji ya eme. Ikpa nkata bukwu nnukwu oru aka n'ala Igbo nye mmadu ole na ole ndi ka na-akpaya. Aha ozo e jiri mara nkata bu ekete. A na-akpazi nkata n'uzo di nnukwu maka na a na-ebujezi ya ugwu Awusa ebe a na-azu ya n'ukwu maka iji were na-ebu datara anyi azu, tomato, oroma na ihe ndi ozo ga. Ndi na-akpa nkata, na-akpakwa asakala/ide nangiga. Ha na-ejikwa oru aka ha ndi a eriju afu.

Itu Ihe Otutu/Itu Osisi

Itu osisi bu oru nka. Ndi Igbo bukwu ndi e ji itu osisi wee mara. Itu osisi sokwa n'oru aka gboo ndi Igbo. Itu osisi bu iji osisi were weputa echiche mmadu na odidi uwa. Ufodu n'ime ihe otutu nke ndi omenchocha huru sitere n'aka ndi Obiagudi n'Uturu/Isuikwuato. Ufodu n'ime ihe ndi e

si n'itụ osisi were na-enweta gunyere: Isi ekpo, isi ekpe, ikwe, odu/odu, okwa, ugbo nkwa, ikoro, igba, ekwe, oja, okpesi, akpati, ihu mmọnwu d.g.

Ịkpa/Idu Akanya

N'oge gboo, ulọ a na-enwe mgbe ahụ na-abukari ulọ akanya/aba/akiriika. Akanya bu akwukwo osisi ngwo ka e ji aduko ya onu. O bu akanya ka ndi Igbo ji ekpuchi elu ulọ ha tupu gbamgbam aputa. N'ihu nke a, ndi Igbo okachasi umunwoke ji idu akanya were na-enweta ego/aku na uba. Mmadu ole na ole ka na-akpa/adu akanya n'Isuikwuato na Uturu kpomkwem na Umunanyi taa.

Ịkpa Ute

Ikpa ute bu otu n'ime uzọ ndi Igbo okachasi ndi Uturu sikpaa nnukwu aku na uba tupu agha Biafra. Ha na-aga n'ogbo ute gbute ute, ruo otutu oru nhazi n'ute ha tupu agba ya n'anwu ka ochaa ma dikwa mma okpukpa. A kpachaa ute a ma ree ha, ego ejuputa ebe niile.

Onye na-akpa ute Asompi nka na oru aka a mere n'Ekeukwu, Uturu Isuikwuato 26/12 2024

4.1.3 Ahu Ike/Oru Ahu Ike

Oru aka ndi anyi ga-atule n'okpuru ahuike bu ndi a: Dibia, Iji ime, Ituuse.

Dibia

Dibia bu mmadu n'ala Igbo. Onye dibia n'ala Igbo bu onye nwere nnukwu oru aka maka na ndi mmadu na-esi na mba di iche iche were chorọ onye ahụ na-abia. E nwere udi dibia di iche iche n'ala Igbo dika: dibia afa, dibia mgborogwu na mkpaakwukwo, dibia ogba nje, dibia owu mmiri, dibia igba okpukpu, dibia aja, ezemmuo. Oru dibia n'ala Igbo bu igbaafa, inye ogwu, igwo ndi oria, ihu ohu, ichu ndi mmuo ojoo. Ndi dibia ufodu e nwere n'Isuikwuato ala ala mmuo mana e nwekwaghi ndi ogbo a ka na-enwe mmasi n'ihe gbasara dibia taa. Dibia n'oge gboo sokwa na ndi nwere agba ma nwekwa nnukwu aku na uba.

Iji Ime

Iji ime bukwu nnukwu oru aka na-enye aku na uba n'ala Igbo. Malite mgbe uwa malitere nakwa mgbe Igbo bidoro, umu nwaanyi na-atu ime na-amu nwa. O nwekwara ndi o bu oru ha ileta ha mgbe ha di ime wee ruo mgbe ha ga-amu nwa. O bukwu umunwaanyi ndi ahụ na-eleta ha anya n'afọ ime ha ga-amukwara ha nwa/umu ha. Ndi ahụ na-amuru ndi Igbo nwa ka a mara di ka ndi na-eji ime. Umunwaanyi na-eji ime na-enwe aku na uba nke oma.

Ìtũ Use

Ìtũ Use bũ usoro ndi Igbo ji eji agũba were na-ewepu ọbara ọjọọ n'ahũ ha. Ebe a na-atũ use n'ahũ mmadũ bũ ebe zara aza ma hapũkwa igbapũta ọbara ma ọ bũ abũ. Ndi Igbo na-akpọ onye na-atũ use, ọ bĩa were agubaya tũọ onye ahũ ihe toro n'ahũ ma ọ bũ ebe ahũ onye ahũ zara aza n'achoghĩ igbasa agbasa, onye na-atũ use bũ ya ma ebe ọ ga-atũ use n'ahũ mmadũ. Ọ burũ na ọ tũchaa use lawa, a na-enyekwaya ego. Ìtũ use abũghĩ onye ọ bũla maara maka ya. O nwere ndi ọ bũ ọrũ ha n'ala Igbo. Aha ndi Isuikwuato na-akpọ ìtũ use bũ ìkwũ mmii ma ọ bũ ìkwũ mmĩmmĩ.

4.1.4 Ìchọ Mma

Ùzọ ndi Igbo ji enweta akũ na ùba tupu agha Bĩafra ndi gbakwasiri ùkwũ n'ichọ mma gũnyere ndi a: Ide uri, ìwa eze, ibumbubu, ìkpũisi, igbuichi, ibi ugwu d.g.

Ide Uri

Uri bũ ihe ndi Igbo ji achọ onwe ha, ùlọ ha, obi ha, ùlọ ezumezu ha mma. O nwere ndi ide uri bũ ọrũ aka ha. N'ezie, ọ bũghĩ taa ka ichọ mma nakwa ìji ichọ ndi mmadũ mma were mere ọrũ aka malitere, o teela kemgbe ọ di. Ìchọ mma n'ala Igbo bũ nwatolite o tokwuru n'ogogo ya di iche iche. Ọ bũ nnukwu ọrũ aka n'ala Igbo bũ ide uri. Ide uri bũ ùzọ purũ iche ndi Igbo ji achọ onwe ha mma na werekwa ya na-achọ ùlọ ha na gburugburu ha mma.

Ìwa Eze

Ìwa Eze bũkwa ọrũ aka ọzọ na-enye akũ na ùba e nwere n'ala Igbo. Ọ bũkwa ùzọ ọzọ ndi Igbo ji achọ onwe ha mma. Ùdiri mma nke a bũ n'eze ka a na-achọ ya. Ọ bũkwa ọrũ aka ndi Igbo tũmadĩ ndi Isuikwuato.

Ibu Mbubu

Ibu Mbubu bũ ùzọ ndi Igbo ji eji ihe nri baa maka riri uri ma na ọ na-adĩ ka uri were na-achọ onwe ha mma. Ndi na-ebu mbubu n'ala Igbo na-eji agũba na igwe na-adĩ ka ntũtũ nakwa uhie anaghĩ echichapũ echichapũ na-adĩ ka uri were na-ebu mbubu. N'agbata afọ 1800-1966 tupu agha Bĩafra, ndi na-achọkarĩ ka e buo ha mbubu bũ ùmũnwaanyi. Ha na-eji ya achọ onwe ha mma. Ebe ha na-emekari ihe gbasara ibu mbubu ahũ bũ n'ogologo afọ ha, ọborọbọ azũ ha, elu afọ ha nakwa mpaghara ahũ ha masiri ha. Ha na-eme ya ìji were tọlite nwoke apiri. Mana ugwu a, ibu mbubu a na-ahũzi bũ nke ma nwoke ma nwaanyi na-emezi nke ndi Bekee na-akponki.

Ìkpũ Isi

Ìkpũ isi bũ nnukwu ọrũ aka n'ala Igbo n'oge gboo. Ihe ndi Igbo n'oge gboo ji akpũ isi bũ agũba. Agũba bũ ihe ndi Igbo ji igwe were rũpũta ma mụọ ya nke oma ọ na-atũ zegezege na nkọ. Ọ bũ ya ka ndi na-akpũ isi n'oge ahũ ji akpũ isi. E jikwa agũba ime ihe ichọ mma ndi ọzọ.

Igbu Ichi

Igbu ichi so n'ọrũ aka karichara ibe ya n'ala Igbo tũmadĩ n'Isuikwuato. Ọ bũghĩ ọrũ onye ọ bũla na-arũ. Ọ bũ ọrũ nwoke siri ike na nwoke ka kwara ezigbo ọkĩka na-arũ. Igbu ichi bũ ìji mma agũba were kawacha nwoke tozuru etozu ihu. Onwekwara obodo ndi e ji ọrũ aka igbu ichi were mara n'ala Igbo. E ji igbu ichi were na-amata nwoke bũ odogwu, a kwaa a kwurũ, dike nakwa nwoke chizuru echizu n'ala Igbo. Ndi na-egbu ndi mmadũ ichi na-esi na ya enweta ezigbo ego.

Ibi Ugwu

Ibi ugwu bũkwa ọrũ aka e nwere n'Isuikwuato. N'oge gboo, o nwere ndi ọ bũ ọrũ ha. Ibi ugwu abũghĩ ọrũ onye ọ bũla na-arũ. Onye ọ bũla na-ebi ugwu bũkwa onye a ma di ka onye siri ike. Ọ

bughị ọrụ onye obi mmiri na-arụ. Ibi ugwu bụ ọrụ nka a na-arụ n'ebe nwatakiri nwoke a mụrụ ọhụrụ nọ. Ọbụkwa n'ihe o jiri buru nwoke ka a na-arụ ya bụ ọrụ. Ọ na-emekwa ka ahụ nwoke nwatakiri nwoke ahụ buru sɔmma ma e mecha ya. Mana ọ na-afu afu nke ukwu mgbe a na-eme ya. Oge e ji ebi nwatakiri ugwu bụ oge o mere mkpuru ụbọchi asatọ a mụchara ya. N'oge gboo, onye na-ebi ugwu bichaa ugwu, enye ya oke ọkpa (oke ọkụkọ Igbo) na ego.

4.1.5 Azumahia

Azumahia bụ out n'ime usoro mkpata akụ na ụba n'ala Igbo niile. Obodo ọbụla nwere otu ahia ma ọ bụ ọzọ ha na-azụ. Ụbọchi ọbụla bụ ahia n'ala Igbo. Ụfọdụ ahia na-azụ na mgbede n'ime obodo di iche iche. Ahia ụfọdụ na-azukwa ụbọchi. E nwere ndi ngwa ahia ha di ntakiri nweekwa ndi ngwa ahia ha hirinne. E nwere ndi na-atubata ngwa ahia site na mba ọzọ, nweekwa andi na-ezipu ngwa ahia si n'ala Igbo jee na mba ndi ọzọ. E nwere ndi na-azukoro ngwa ahia n'ozuzu, nweekwa ndi na-azuru ntakiri ntakiri. E nwere ndi na-ebughari ahia ha n'isi nakwa ikwaghari na baro, enwere ndi na-akposi ahia ha na tebulu, nweekwa ndi nọ n'ulo ha na-ere ahia nke ha. Tupu agha Biafra, izu ahia n'uzo ya di iche iche so n'ihe zoro ndi Igbo ndu.

4.1.6 Ihe Mmeputagasi

Ọtutu ihe ọhuru ka ndi Igbo na-eji ihe ndi gbara ha gburugburu aruputagasi. Ụfọdụ n'ihe ndi Igbo okachasi ndi Isuikwuato na-aruputa gunyere: utu ji, utu ede, utu oka, ude aki/elo akụ, nchankoto/nchankota, kaikai/mmamya oku, ogiri, ngu, ahụ/akpuru akpu egwusi/ ogbara otii, alibo, urohie d.g.

4.2 Etu Ndi Igbo Si Were Oru Aka Mgbe Gboo N'oge Ugwu A

Ndi Igbo ejighizi ụfọdụ ọrụ aka mgbe gboo ha kpọrọ ihe ọbụla taa. Ha hapuziri ọrụ aka ndi a ka ha na-ala azu, na- anwunyụ anyanwu n'ubochi taa.

4.3 Oru Aka Ndi Igbo na Onodu Mmetuta Aku na Uba Ha

N'ihie ejichaghizi ọrụ aka ndi mgbe ochie kpọrọ ihe dika okwesiri, onodu mweta akụ na ụba ndi Igbo tumadi nke ndi Isuikwuato adighizi dika odi na mbu. Ọtutu ndi bidoziri dabewezie n'ebe ndi ọzọ nọ maka ihe oriri, ihe onunu, akwa oyiyi nakwa ulo obibi ha. Onodu akụ na ụba ndi Igbo kama ina-agbago elu ebidozie na-agbada ala. Ọtutu umu afo Igbo na-akpagharizi buru ndi ariri ndi na-achọ ndi ga-emere ha ihe diri ha n'ụwa.

4.4 Mmetuta Ogbara Ohuru N'onodu Oru Aka na Aku na Uba Ndi Igbo

Ogbara ohuru a na-ahu n'ala Igbo taa emetutala akuku ọrụ aka niile ndi Igbo na-arubu.

4.4.1 Oru Ubi

N'akuku ọrụ ubi, ọtutu ndi Igbo tumadi ndi Isuikwuato ejighizi ọrụ ugbo, ikpa enunu, iku azu, igba nta, igbu nkwa, ite mmamya d.g.z kpọrọ he ọ bula. Ndi omenchocha choputara na obu na ani ndi okenye ka a hapuziri ọrụ ndi a. Umukorobia enweghi mmasi n'ihe ndi a maa ncha. Nke a ga-eme ka ọrụ aka ndi a nwee ezigbo nsogbu ma ọ bula a ka naii mgbe a ga-achọ ndi okenye ndi na-arụ ha taa ma ahughizi ha.

4.4.2 Nka na Oru Aka

Ogbara ohuru mere ka ndi Igbo tumadi ndi Isuikwuato gharakwa iji ime nka na ọrụ aka ha kpọrọ ihe dika okwesiri. Ndi omenchocha gabigara otutu ihe mgbu ebe ha na-achọ ndi na-akpu uzu, akpu ite, akpa abo, akpa ekete/nkata, atụ osisi, akpa/aduakanya, akpa ute. Ọ bughị etu a ka ọ di n'agbata afo 1800-1966 tupu agha Biafra kama dika afo na-aga, ka a na-ahu ta na mmasi ndi

Isuikwuato na-apu n'ihe ndi ahũ e jiri mara ha mekwara ka ha di iche n'ebe agburu niile ndi ozo di.

4.4.3 Ahũ Ike

Ndi omenchocha choputara na otutu ndi dibia agbagachala n'ulo uka n'ihĩ na ha choputara na ndi Igbo tumadi ndi Isuikwuato bu ndi huru ihe niile sitere n'aka ndi ozo n'anya kari ndi nke ha nwere n'onwe ha. Otutu ndi dibia no n'ulo anaghizi enweta ndi na-abia igba ha aka ahia kama onye obula na-agazi n'ulo uka icho ogbugbo nye nsogbu ha. Otutu ha ewerezie oso gbaba n'ulo uka n'aha na ha echeghari ala ma noroziekwa ebe ahũ na-arũ orũ dibia ha ebe ha ga-enweta ndi ahia n'udi ahazighari ahazighari. Ndi omenchocha choputakwara n'otutu ndi mmadu na-anwu okachasi umu aka n'ihĩ oria ndi ha bugara ndi ulo ogwu Bekee bu nke ha na-amaghi anya ha. Ori ndi ahũ bu oria ndi dibia mgborogwu na mkpaakwukwo na-agwo dika apaafo, nta, uso, nkũwaisi d.g. Mana n'ihĩ naanyi ejighi ihe anyi nwere kporo ihe, obere oria obula bĩara, anyi agbaragawa n'ulo ogwu ka dibia Bekee leta anyi anya.

4.4.4 Ichọ Mma

Otutu uto ndi Igbo ji achọ onwe ha mma tupu agha Biafra enwezikwa nke ndi omenchocha hutara n'Isuikwuato gbaa gburugburu taa dika ha na-eme nchocha ha. Ide uri bu ihe e jiri mara ndi Igbo n'oge gboo tupu agha Biafra ma na ugbu a enweghizi ebe a na-ahũ ya. Uri dika ihe di etu chineke siri kee ya na mbu, enweghi ihe oghom obula o na-eme n'ahũ mmadu ka ndi Igbo hapuruchuru uhie onu, pankeki, powuda agba aja, mmanu eji acha ucha n'ihĩ ndi ozo gawa n'ihĩ na ha si n'aka ndi mba ozo. Ihe otite ogbara ohuru ndi a niile bukwa ndi nwere Otutu akuru ngwa e tinyere na ha iji chekwaa ha ma nyekwa ha ike iru mmadu oru icho mma n'ahũ.

4.4.5 Azumahia

Ndi Igbo tumadi ndi Isuikwuato ka na-agbali n'izu ahia kama n'otutu ihe ha na-azu ma na-ere n'ahia di iche iche buchazi ihe si n'obodo ndi ozo bata nke na-eme ka onuahia ha di elu nke ukwu.

5.1 Nchikota Nchoputa

Na nchikota, nchoputa a tulere mmetuta di iche iche nke ogbara ohuru taa nwere n'usoro mkpata akũ na uba gboo ndi Igbo tupu agha Biafra. Ndi omenchocha choputara na ndi Igbo bu ndi nwere otutu uto ha sie nweta akũ na uba tupu agha Biafra. Ma n'ihĩ nlegbara anya na ukọ nri di taa, ogwu ego, ya huuyahuu, okeite, ntoro mmadu, oke ariri, izu ohi, amuma adigboroja (arenji profeti), onwu ojo, oria akpukpa ahũ, igba akwuna, inu igbo/ogwu ike, itu/igwucha acha, idakpu nwaanyi n'ike na ihe ojo ndi ozo juru ala Igbo taa. Ha na-aputa ihe nke oma taa n'ihĩ nlegbara anya ndi Igbo leghara uto mweta akũ na uba mgbe gboo ha. Onye obula werezie anya tinye n'oru Bekee. Mgbe ha lere anya n'oru ndi ahũ anaghi abia dika ha siri tuo anya ha, ha ebidozi etinyewa aka n'ihĩ obula ha huru iji wee chota ihe afọ ga eri.

5.2 Mmechi

Nchocha a lebara anya n'usoro mweta akũ na uba ndi Igbo tupu agha Biafra. Ichoputa ndi ka na-eme ma jirikwa usoro mweta akũ na uba mgbe gboo a eri nri taa abughi egwu achia wuru n'aka agba. Otutu ndi Igbo tumadi ndi Isuikwuato ka bu ndi ntobia ahapuchago usoro nweta ego ndi gboo a ma churu oru Bekee na uto ego mbute tinye isi n'ohia. Ndi omenchocha wee na-asi n'agbanyeghi na anyi na-achọ oru na oru aka Bekee, o gaghi eme ka anyi hapu oru aka ndi ahũ e jiri mara anyi di ka ndi Igbo ka ha nwu opii. N'ihĩ na di ka anyi na-ahapu ha ka ha nwu ka anyi na-ahapu omenala bu ihe e jiri mara anyi dika ndi Igbo ka ha nwu. Onye obula malite na anyi

onwe anyị bụ ndị nne na nna n'ezinaulọ anyị dị iche iche ma burukwa ndị nkuzi n'ụlọ akwukwọ dị iche iche kwesiri igba mbọ kwalite ọrụ aka ndị ahụ e jiri mara ndị Igbo n'ezinaulọ nakwa n'ụlọ akwukwọ anyị dị iche iche.

5.3 Aro

Dika ihe a chọputarasiri di, nchọcha a tụtụ aro ndi a:

Ka ndi nne na nna metuo obi n'ala kuziere umu ha na ha bu ndi Igbo, kuziere umu ha oru aka ndi Igbo ndi nke ahụ ha onwe ha mara nke oma ka ihe ndi ahụ ha ma ghara inwu n'aka ha.

Ka nwa akwukwọ obula nọ na ngalaba na-amu maka asusu na omenala Igbo kawa ahụ meputa opekataampe otu ihe mmeputa na-egosi oru aka ndi Igbo ji akpata akụ na ụba n'oge gboo tupu nwa akwukwọ ahụ aturu ugo mmuta na ma ha dum ahụ.

Ndi nkuzi na ogo purai mana sekondiri kwesiri ilaghachi azu n'ihe a na-eme na mgbe gara aga i ji kwalite nka nao ru aka n'ulo akwukwọ anyi di iche iche nke a kporo oru ma o bu craft n'olu bekee

Na mmadu guru akwukwọ ekwesighi igbochi ya imu otu oru aka ma o bu ibe ya. Nke bu eziokwu bu na o bu uru ntukwasị nye onye muru ma muta ya nke oma.

Ka anyi ghara ikpo oba anyi mkpokoro, n'ihia na o nyekpo oba ya mkpokoro, agbata obi ewere ya kpoo ntụ. Ya bu dika anyi na-ejikwa ngwaa ndi Bekee rputara ma were ya kporo ihe, ka anyi werekwa oru aka anyi kporo ihe. N'otu aka ahukwa ka anyi werekwa ngwa ndi Igbo rputara dika; ute, ite, nkata, abo na ihe ndi ozọ kporo ihe di mkpa. Jirikwa ha na-eme ihe n'ezinaulọ anyi di iche iche.

Ndi dibia Igbo kwesiri ka enye ha ugwu ruru ha ka anyi kwusi idi na-ahuta ha ka ndi oru ekwensu. Ka anyi muta iwegara ha nsogbu/oria ufodu anyi nwere ka ha gwokaria iburu ihe niile buu gawa n'ulo ogwu ndi Bekee.

Ka nwa afọ Isuikwuato obula jisie ike muta ka e si akonye ihe n'ala. N'ihia n'oru ugbo bu oru aka zuru Igbo niile onu.

5.4 Atumatu maka nchọcha e nwere ike ime n'odinihu. Nchọcha a bu nke e mere iji kwalite usoro mweta akụ na ụba gboo ndi Igbo nke a nọ n'Isuikwuato mee. Nchọcha a ga-eme n'odinihu nwere ike nyocha etu e nwere ike isi webata aka ndi ocha n'usoro nweta akụ na ụba oge gboo na ihe ndi ga-eme ka ha di mma kara.

Nrumaka

Achebe, C. (2012). *There was a country*. London: Penguin Books.

Ejikeme, J. N. U (2012). *Ikenga international journal of institute of African studies* 12(2), 80-92

Eze, R. I. (2022). *Nka usoro nchọcha n'asusu Igbo*. Nsukka: Chuka Educational Publishers

Forsyth (1969). *Akuko agha Biafra*. London: Penguin Books

Kroeber and Kluckhohn (1974). *Literature standardization and culture*. London: University of London press.

- Mba, B. M. & Mbah, E. E. (2014) *Atũtũ amũmamu asũsũ*. Enugu: University of Nigeria Press Ltd.
- Mbah, B. M. (2021). *Igbo: Osanye Okwu Igbo na nkowa ya*. Nsukka: K&B press
- Mbah, B. M, Mbah, E. E, Eze, E. A (2013). *Igboadi*. Enugu: University of Nigeria press limited.
- Ndĩmele, R. I. & Ugochukwu, O. (2024). *Mbido mmũta Igbo*. Owerri: Skillmark Media Ltd.
- Nwadike, I. U. (2008) *Igbo language and culture, whither bound? Asũsũ na Omenala Igbo ijeanaa?* Onitsha: varsity publishing Ltd.
- Nzeakor, J. U. T. (1979). *Omenala Ndi Igbo*. Ibadan: Longman Nigeria Ltd.
- Ofo mata, C. E. (2018). *Ndezu uto asũsũ Igbo*. Enugu: Format publishers (Nig.) Ltd.
- Ogbalu F. C. (1981). *Ndu ndi Igbo*. Onitsha: University publishing company.
- Okafo, C. U. & Ewelukwa, U. (2018). *Nhazi asũsũ Igbo*. Onitsha: Ac Global Publishing Co. (Nig.)
- Okolie, A. (Ohz) (2000). *Glimpses of Igbo culture and civilization medical literacy and culture*. Houston: Mayfield publishing company.
- Ozoagu R. E. (2019). *Mkpõlite asũsũ Igbo*. Enugu: Blessed Remyp ventures.
- Ralph Linton (1945). *The cultural background of personality*. New York: Appleton century company.
- Spencer, H. O. & Peter Franklin (2009). *Intercultural interaction*. New York: Palgrave Macmillian publishing building.
- Umeodĩnka, A. U., Ugochukwu, C. N. Ogwũdile, C. E. C. Ilechukwu, D. I. (2019). *Kpõkõpi Ụto Asũsũ Igbo na Ntũghari*. Awka: Divine Press.